

J.H. Nieuwenhuis

Hoofdstukken vermogensrecht

Twaalfde druk

Bewerkt door

mr M.C.I.M. Duynstee
mr O. Nieuwenhuis

 Wolters Kluwer

Deventer – 2019

VOORWOORD

Bij de eerste druk

Hoofdstukken van het nieuwe vermogensrecht vormen het onderwerp van dit boek, dat de opvolger is van Hoofdstukken Zakenrecht en Hoofdstukken Verbintenissenrecht. Doel en opzet bleven gelijk. In korte teksten wordt informatie verstrekt over de kern van het vermogensrecht. Iedere tekst wordt gevolgd door een of meer casus die deze informatie beogen te concretiseren en die het de lezer mogelijk maken zijn begrip van het gelezene te toetsen.

Een eerste kennismaking met het stellige recht vergt een stellige betoogtrant. Herhaaldelijk worden rechtsvragen beantwoord met ja of nee, woorden die menig grijpt jurist reeds lang zijn ontschoten. Relativering is een volgende stap.

Het pad moet worden gebaad voor overgangsvormen van bij voorbeeld eigendom en vorderingsrecht, onrechtmatige daad en wanprestatie. Mogelijk is dit pas wanneer eerst de contouren van deze rechtsfiguren voldoende scherp zijn gesneden. Op dit voorbereidend werk valt hier alle nadruk.

Op de valreep konden nog de recente Nota's van Wijziging (Tweede Kamer der Staten Generaal, Zitting 1983-1984, 17 496 en 17 451) worden verwerkt.

De registers zijn vervaardigd door de heren H.J. Stehouwer en J.F. de Vries.

Oegstgeest, november 1983

J.H. Nieuwenhuis

Bij de vierde druk

Dit boek kan thans weer de titel voeren waaronder het in 1973 voor het eerst verscheen: Hoofdstukken Vermogensrecht. Sedert de inwerkingtreding van het huidig Burgerlijk Wetboek op 1 januari 1992 is er weinig reden nog langer te spreken van nieuw vermogensrecht. Erg is dat niet. Anders dan voor wasmidelen is voor het recht het predicaat 'nieuw' geen aanbeveling.

Een hoofdstuk over zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking werd toegevoegd.

Oegstgeest, mei 1993

J.H. Nieuwenhuis

Bij de tiende druk

In 1973, veertig jaar geleden, verschenen de *Hoofdstukken Vermogensrecht* voor het eerst in druk. De eerste tien jaar vormde het oude Burgerlijk Wetboek uit 1838 de leidraad; de volgende dertig jaar werd de koers bepaald door het in 1992 in werking getreden Burgerlijk Wetboek. De breuk bleek allesbehalve radicaal. Het leerstuk van de ongeoorloofde overeenkomst was, en is, een kast met negen laden. De ongeoorloofdheid kan betrekking hebben op de totstandkoming, de inhoud en de strekking van de overeenkomst. Het verboden karakter van dit drietal kan voortvloeien uit de wet, de goede zeden en de openbare orde. Driemaal drie is negen. De Hoge Raad schudde onlangs stevig aan deze kast. Zij wankelt, maar blijft overeind.

Leiden, januari 2013

J.H. Nieuwenhuis

Bij de elfde druk

Zoals het was zal het nooit meer zijn. Helaas is dit de eerste druk van *Hoofdstukken Vermogensrecht* die niet geheel is van de hand van professor Nieuwenhuis. Wel heeft hij nog kunnen meedenken over de wijze waarop de nieuwe druk moet worden aangepast.

Wij zijn bijzonder vereerd met het persoonlijk verzoek van de auteur om de bewerking van dit boek op ons te nemen en actueel te houden. Wij zullen er alles aan doen om het in ons gestelde vertrouwen niet te beschamen, en zullen ervoor zorg dragen dat het karakter van het boek behouden blijft: een eerste kennismaking met het stellige recht in een stellige betoogtrant.

Sinds de tiende druk is onder meer de verkwisting als grond voor ondercuratelestelling geschrapt en het onoverdraagbaar maken van vorderingsrechten aan banden gelegd.

Voor het gemak van de gebruiker is, met goedkeuring van de auteur, een register op de artikelen toegevoegd en zijn bij de verwijzingen naar de rechtspraak, waar mogelijk, de ECLI-nummers aangebracht.

Graag willen wij Prof. W.H. van Boom, Prof. A.G. Castermans, Prof. Jac. Hijma en Prof. H.J. Snijders bedanken voor hun aanbevelingen bij deze elfde druk.

Leiden, juli 2015

M.C.I.M. Duynstee

O. Nieuwenhuis

Bij de twaalfde druk

Het Burgerlijk Wetboek is een rustig bezit. De kern van het vermogensrecht is sinds de vorige druk niet wezenlijk veranderd. Nieuw is de introductie van vergoeding van affectieschade aan naasten en nabestaanden van gelaedeerden.

Door de rechtspraak is aanvaard dat op een onder eigendomsvoorbehoud geleverd goed een pandrecht kan worden gevestigd; de Haviltex-norm en de CAO-norm bij de uitleg van overeenkomsten zijn communicerende vaten en de toerekening van schijn van vertegenwoordigingsbevoegdheid aan de achterman lijkt haar grenzen te hebben bereikt.

In paragraaf 6.2 is nader aandacht besteed aan de opeisbaarheid van verbintenissen. Daarnaast zijn enkele onnauwkeurigheden verwijderd en sommige passages verduidelijkt of aangevuld.

Leiden, april 2019

M.C.I.M. Duynstee

O. Nieuwenhuis

HOOFDSTUK I

Vermogensrechten

1.1 Inleiding

A heeft een fiets, een spaartegoed van € 200 en een welluidende achternaam: Atema.

Het burgerlijk recht omvat twee onderdelen: personen- en familierecht enerzijds en vermogensrecht anderzijds. Het vermogensrecht (in objectieve zin) wordt gevormd door de regels die betrekking hebben op de (subjectieve) vermogensrechten. A heeft twee vermogensrechten. De eigendom van een fiets en een vorderingsrecht jegens de bank. Op zijn achternaam heeft A wel recht (zie Boek 1, titel 2), maar dit is geen *vermogensrecht*. Het recht op naam voldoet niet aan de begripsomschrijving die in art. 3:6 wordt gegeven van een vermogensrecht:

'Rechten die, hetzij afzonderlijk hetzij tezamen met een ander recht, overdraagbaar zijn, of er toe strekken de rechthebbende stoffelijk voordeel te verschaffen, ofwel verkregen zijn in ruil voor verstrekt of in het vooruitzicht gesteld stoffelijk voordeel, zijn vermogensrechten.'

1.1.1 *Goed, zaak, registergoed*

Het vermogen bestaat uit 'goederen'. Goederen zijn alle zaken en alle vermogensrechten (art. 3:1). Zaken zijn de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten (art. 3:2; zie voor dieren art. 3:2a). Iedere zaak is dus een goed, maar niet omgekeerd, niet ieder goed is een zaak. Een vermogensrecht is wel een goed, maar geen zaak. Deze hiërarchische verhouding ('goed' is het overkoepelende begrip) wordt weerspiegeld in het systeem van het Burgerlijk Wetboek. In Boek 3 (Vermogensrecht in het algemeen) zijn regels opgenomen die gelden voor goederen, dat wil zeggen zowel zaken als vermogensrechten. Zo vindt men daar naast elkaar een bepaling over de voor overdracht vereiste levering van een onroerende *zaak* (art. 3:89) en een voorschrift over de levering van een vorderings*recht* (art. 3:94). Boek 5 (Zakelijke rechten) bevat bepalingen die uitsluitend betrekking hebben op zaken (stoffelijke objecten).

Een andere belangrijke categorie wordt gevormd door het begrip 'registergoed'. Registergoederen zijn goederen voor welker overdracht of vestiging inschrijving in daartoe bestemde openbare registers noodzakelijk is (art. 3:10). Alle onroerende zaken zijn registergoederen (zie art. 3:89). Sommige roerende zaken zijn registergoederen (bij voorbeeld een in het scheepsregister te boek gesteld schip;

zie art. 8:199 en 8:790). Ook sommige vermogensrechten zijn registergoederen (bij voorbeeld een erfdiensbaarheid, een erfpachtrecht en een opstalrecht; zie resp. art. 5:70, 5:85 en 5:101 jo. 3:98 en 3:89).

- Vraag 1. Welke kwalificaties (goed, zaak, registergoed) zijn van toepassing op de volgende objecten?
- a. Een huis.
 - b. Een vordering uit geldlening.
 - c. Een recht van opstal (zie art. 5:101).

1.2 Eigendom en vorderingsrecht

Eigendom en vorderingsrecht zijn de grondvormen van het vermogensrecht. In deze rechtsfiguren treedt de anatomie van het vermogensrecht het scherpst naar voren. Een confrontatie van eigendom en vorderingsrecht brengt de belangrijkste breuklijnen van het vermogensrecht aan het licht.

1.2.1 Absolute en relatieve rechten

Een vorderingsrecht is relatief. Het is een rechtsbetrekking tussen twee bepaalde personen: schuldeiser en schuldenaar. Heeft A € 1.000 uitgeleend aan B, dan kan A zijn vorderingsrecht (tot terugbetaling van € 1.000) slechts geldend maken jegens B en niet tegen bij voorbeeld de oom van B die dit bedrag wellicht beter kan missen. Eigendom is een absoluut recht. Het kan worden gehandhaafd jegens iedereen. In het eigendomsrecht staat de eigenaar tegenover de rest van de wereld. Dit absolute karakter van de eigendom heeft twee aspecten: exclusiviteit en 'gevolg' (*droit de suite*).

Eigendom is een *exclusief* recht. De eigenaar hoeft niet te dulden dat een ander van de zaak gebruikmaakt. A hoeft geen genoegen te nemen met het feit dat X, Y en Z van zijn fiets gebruikmaken.

Eigendom heeft 'gevolg'. Het eigendomsrecht blijft op de zaak rusten, ook al raakt zij in andere handen. Als A's fiets wordt gestolen door X, blijft de fiets eigendom van A en gaat niet behoren tot het vermogen van X. A kan met behulp van een eigendomsvordering (revindicatie) zijn eigendom 'vervolgen' onder X (art. 5:2).

1.2.2 Zakelijke en persoonlijke rechten

Een zakelijk recht is een recht op een zaak (een stoffelijk object; zie art. 3:2). Een persoonlijk recht is een aanspraak jegens een bepaalde persoon. Eigendom is een zakelijk recht (zie art. 5:1). Een vorderingsrecht is een persoonlijk recht.

Aldus is de tegenstelling echter te scherp aangezet. Enerzijds is een zakelijk recht steeds ook een rechtsbetrekking tussen de rechthebbende en andere personen (de rest van de wereld), anderzijds geven vele persoonlijke rechten ook 'recht op een zaak'. Wie een fiets in bruikleen heeft, heeft weliswaar slechts een persoonlijk recht, maar niettemin 'recht op de fiets'. Toch vervult de zaak die het voorwerp is van een zakelijk recht daarin een belangrijker rol dan in een persoonlijk recht. Zakelijke rechten zijn, anders dan persoonlijke rechten, onderworpen aan twee beginselen: het individualiseringsprincipe en het eenheidsbeginsel.

1.2.3 *Individualisering*

Eigendom van uitsluitend naar soort en hoeveelheid bepaalde zaken is niet mogelijk (zie art. 3:84 lid 2). Kan A eigenaar zijn van twee fietsen? Ja en nee. Zeker is A eigenaar van de twee fietsen die aan hem zijn verkocht en geleverd en die nu in zijn schuur staan. Maar A kan geen eigenaar zijn van twee fietsen zonder dat op enigerlei wijze valt uit te maken op welke fietsen zijn eigendomsrecht betrekking heeft. Op dit punt is er een belangrijk verschil met een persoonlijk recht. Als A bij rijwielleverancier B twee fietsen bestelt: merk Batavus, type Hommage, kleur groen, verkrijgt A een vorderingsrecht met betrekking tot twee fietsen, ook zonder dat vaststaat om welke exemplaren het gaat.

Casus 2. A is eigenaar van 1.000 kratten bier die staan opgeslagen in een loods. A verkoopt hiervan 500 kratten aan B. Afsproken wordt dat de eigendom van de verkochte kratten bier onmiddellijk overgaat op B. Een werknemer van A plakt 'stickers' met de naam van B op de kratten. Als hij 300 kratten van stickers heeft voorzien is het vijf uur en staakt hij deze bezigheid.

Van hoeveel kratten bier is B eigenaar geworden?

1.2.4 *Eenheidsbeginsel*

- I. A's fietsketting is gebroken. Hij leent van B een ketting en legt deze om de tandwielen van zijn fiets.
- II. A heeft een bericht gelezen over de onveiligheid van kinderzitjes. Met behulp van een lasapparaat last A een van B geleend kinderzitje zeer degelijk aan het stuur van zijn fiets (veertien laspunten).

De constructie van twee wielen, een frame, stuur, ketting, zadel en nog een en ander, heet 'fiets'. De samenstellende delen zijn soms fysisch hecht verbonden, bij voorbeeld de tot frame aaneengelaste buizen, soms in een handomdraai, zonder enige beschadiging te demonteren (ketting, zadel e.d.). Nietteminervaart de gebruiker deze combinatie van de onderdelen als één geheel, als één

ding, als één fiets. Het recht volgt hem hierin. Wat voor de mens functioneel een eenheid vormt, zijn huis inclusief dakpannen, kozijnen en deuren, zijn vulpen inclusief dop, wordt ook door het recht als eenheid gezien en dit brengt mee dat de afzonderlijke delen goederenrechtelijk gezien één lot treft. Zie art. 5:3:

‘Voor zover de wet niet anders bepaalt, is de eigenaar van een zaak eigenaar van al haar bestanddelen.’

Om uit te maken wat als bestanddeel heeft te gelden, bevat art. 3:4 twee criteria: de verkeersopvatting en een zeer hechte fysieke verbinding.

1. Al hetgeen volgens verkeersopvatting onderdeel van een zaak uitmaakt, is bestanddeel van die zaak.
2. Een zaak die met een hoofdzaak zodanig verbonden wordt dat zij daarvan niet kan worden afgescheiden zonder dat beschadiging van betekenis wordt toegebracht aan een der zaken, wordt bestanddeel van de hoofdzaak.’

A is eigenaar van zowel de ketting als het kinderzitje. De fietsketting vormt volgens verkeersopvatting een wezenlijk onderdeel van een fiets. Dat is niet het geval ten aanzien van kinderzitjes. Dat A eigenaar is geworden van het kinderzitje vloeit voort uit de verbinding die zodanig hecht is dat zij niet ongedaan gemaakt kan worden zonder fiets en/of kinderzitje te beschadigen.

Het eenheidsbeginsel is beperkt tot zakelijke rechten. Persoonlijke rechten met betrekking tot een bestanddeel van een zaak die aan een ander toebehoort zijn wel mogelijk. Ten aanzien van ketting en kinderzitje behoudt B zijn vorderingsrecht uit de bruikleenovereenkomst. Hij kan teruggave verlangen van de ketting (art. 7A:1777). Ter zake van het kinderzitje kan hij schadevergoeding vorderen.

Van bestanddeelvorming op grond van verkeersopvatting kan sprake zijn, indien de hoofdzaak bij ontbreken van het bestanddeel ‘als onvoltooid moet worden beschouwd in de zin dat de hoofdzaak dan niet geschikt is te beantwoorden aan haar bestemming’ (zie laatstelijk HR 7 december 2018, ECLI:NL:HR:2018:2256, NJ 2019/5; X/Rabobank). Daarnaast kan de omstandigheid dat een zaak in constructief opzicht specifiek op een hoofdzaak is afgestemd een aanwijzing zijn dat zij als bestanddeel heeft te gelden.

Ter zake van de vraag of apparatuur geplaatst in een bedrijfsgebouw volgens verkeersopvatting moet worden aangemerkt als bestanddeel van het gebouw, gaat het erom of het gebouw uit een oogpunt van geschiktheid als *bedrijfsgebouw* bij het ontbreken van die apparatuur als onvoltooid moet worden beschouwd. Daarbij komt het niet aan op de functie die de apparatuur vervult in het productieproces van het in dat gebouw uitgeoefende *bedrijf*. De omstandigheid dat een modern kwekersbedrijf incompleet zou zijn zonder computergestuurde zaai-installatie brengt niet mee dat deze apparatuur bestanddeel is van

het gebouw waarin het kwekersbedrijf wordt uitgeoefend (zie HR 27 november 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0774, *NJ* 1993/317; Ontvanger/Rabobank; vergelijk ook HR 15 november 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0412, *NJ* 1993/316; Dépex/curatoren Bergel c.s.).

Casus 3. N.V. Stafmateriaal komt met installateur Schaap overeen dat deze verwarmingsinstallaties, waterleiding en sanitair zal plaatsen in de fabriek van Stafmateriaal. In de overeenkomst komt het volgende beding voor: 'Zolang geen volledige betaling aan ons (Schaap) door de opdrachtgever (Stafmateriaal) door ons is ontvangen blijven de goederen ons eigendom.' Genoemde installaties worden in de fabriek van Stafmateriaal aangebracht, los op de vloer staande, of vastgemaakt door middel van schroefkoppelingen. Schaap wacht tevergeefs op zijn geld. Het Arnhemse Hof overwoog onder meer: 'Dat een dergelijke moderne fabriek ondenkbaar is zonder centrale verwarming, licht en krachtleiding, waterleiding en sanitair en het Hof, rekening houdende met alle voormelde feiten, van oordeel is dat alle hierboven opgesomde goederen zodanig met het onroerend goed verbonden zijn dat zij daarmee een eenheid zijn gaan vormen.'

Wie is eigenaar van de genoemde installaties?

1.2.5 *Beperkte rechten*

- I. A is eigenaar van een stuk land. Hij vestigt hierop een recht van erfpacht ten behoeve van B (zie art. 5:85).
- II. A is eigenaar van een verhuurd huis (huuropbrengst € 30.000 per jaar). Bovendien heeft A een banktegoed van € 100.000 (renteopbrengst € 7.000 per jaar). Op beide vermogensbestanddelen vestigt A een vruchtgebruik ten behoeve van B (zie art. 3:201).
- III. A is eigenaar van een stuk land. Om zijn buurman B een recht van overpad te verlenen vestigt A hierop een recht van erfdienstbaarheid ten behoeve van B (zie art. 5:70).
- IV. A is eigenaar van een huis. Bovendien heeft A een recht van erfpacht op een stuk bosgrond in Drenthe. Hij leent € 60.000 van B. Tot zekerheid voor de terugbetaling vestigt A op zijn huis en op het erfpachtrecht een recht van hypotheek ten behoeve van B (zie art. 3:227).

Eigendom is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben (art. 5:1). Uit de volheid van zijn recht kan de eigenaar bepaalde bevoegdheden afsplitsen en verlenen aan een ander (zie art. 3:81). In dat geval ontstaat een *beperkt recht*. Zie art. 3:8:

'Een beperkt recht is een recht dat is afgeleid uit een meer omvattend recht, hetwelk met het beperkte recht is bezwaard.'

Bij de vestiging van beperkte rechten kan de eigenaar slechts kiezen uit de in de wet limitatief opgesomde typen (gesloten stelsel van beperkte rechten; zie HR 3 maart 1905, W. 8191; Blaauboer/Berlips). Zij vallen te onderscheiden in *gebruiksrechten*, die de beperkt gerechtigde bepaalde bevoegdheden tot gebruik geven (erfdienstbaarheid, erfpacht, opstal en vruchtgebruik) en *zekerheidsrechten*, die ertoe strekken de rechthebbende meer zekerheid te verlenen bij het verhaal van zijn vorderingsrecht (pandrecht en het recht van hypotheek).

Een andere onderscheiding houdt verband met het *voorwerp* van de beperkte rechten. Kan het beperkte recht uitsluitend worden gevestigd op een *zaak* (voorbeelden I en III; erfpacht en erfdienstbaarheid), dan is zijn wettelijke regeling te vinden in Boek 5 (Zakelijke rechten). Is het daarentegen mogelijk het beperkte recht niet alleen te vestigen op een zaak, maar ook op een vermogensrecht (voorbeelden II en IV; vruchtgebruik en hypotheek), dan vindt een dergelijk beperkt recht onderdak in Boek 3 (Vermogensrecht in het algemeen).

Een beperkt recht is steeds een absoluut recht en meestal tevens een zakelijk recht. Slechts wanneer het is gevestigd op een vermogensrecht is het beperkte recht niet tevens een zakelijk recht. In voorbeeld IV vestigt A op zijn erfpachtrecht een recht van hypotheek.¹ Dit hypotheekrecht is wel absoluut, maar niet zakelijk. Vaak zijn echter de beperkte rechten van Boek 3 (vruchtgebruik, pand en hypotheek) tevens zakelijke rechten, namelijk wanneer zij zijn gevestigd op een zaak (op respectievelijk een boomgaard, een antieke klok, een huis).

Vraag 4. Welke van de kwalificaties: relatief, absoluut, zakelijk en beperkt, zijn van toepassing op onderstaande vermogensrechten?

- a. Het recht van A op een door hem gekochte maar nog niet geleverde auto.
- b. B's hypotheekrecht op een aan A toebehorend erfpachtrecht.
- c. B's vruchtgebruik van een aan A toebehorend huis.
- d. A's eigendom van een perceel grasland.

Vraag 5. Het recht van opstal is een beperkt recht om in, op of boven een onroerende zaak van een ander gebouwen, werken of beplantingen in eigendom te hebben of te verkrijgen.

In welk boek zal het recht van opstal zijn geregeld?

1 Hieruit blijkt dat niet alleen de eigendom maar ook een beperkt recht of een vorderingsrecht kan optreden als een 'meer omvattend recht' waaruit een beperkt recht kan worden afgeleid.

1.2.6 *Prioriteit van het oudste beperkte recht en gelijkwaardigheid van vorderingsrechten*

Botsing van twee beperkte rechten

Een zelfde zaak kan belast zijn met meer dan één beperkt recht. Op een aan A toebehorend huis kan vruchtgebruik gevestigd worden ten behoeve van B. Het staat A vrij vervolgens zijn huis te belasten met een recht van hypotheek ten behoeve van C. Ook het omgekeerde is mogelijk: een aan A toebehorend huis waarop hij ten behoeve van B hypotheekrecht heeft gevestigd kan daarna door A in vruchtgebruik worden gegeven aan C. In beide situaties is zowel het vruchtgebruik als de hypotheek geldig. Soms komt het nimmer tot een conflict tussen beide beperkte rechten. Wanneer in het laatste geval A zijn schuld aan hypotheekhouder B normaal voldoet, gaat het hypotheekrecht teniet en heeft vruchtgebruiker C geen enkele hinder ondervonden van het eerder gevestigde hypotheekrecht.

Wanneer het wel tot een conflict komt, geldt de regel: het oudere beperkte recht gaat vóór. De eerste beperkt gerechtigde wordt in de uitoefening van zijn recht niet belemmerd door later gevestigde rechten. In bovenstaande situaties komt het bij voorbeeld tot een conflict wanneer A zijn schuld aan de hypotheccaire crediteur niet voldoet en deze zijn hypotheekrecht uitoefent door het huis te veilen om zich bij voorrang uit de opbrengst te verhalen. Het is duidelijk dat de opbrengst verschilt al naar gelang het huis wel of niet is belast met vruchtgebruik. De regel dat het oudste beperkte recht voor gaat (prioriteit) brengt mee dat wanneer het vruchtgebruik van latere datum is dan het hypotheekrecht, het vruchtgebruik tenietgaat en de hypotheekhouder het huis onbelast kan verkopen. Is daarentegen het hypotheekrecht later gevestigd, dan gaat het vruchtgebruik voor, dat wil zeggen dat de hypotheekhouder het huis slechts kan verkopen met instandhouding van het vruchtgebruik.

Casus 6. A is eigenaar van een perceel weidegrond dat hij in erfpacht heeft uitgegeven aan B. Daarna vestigt A ten behoeve van C een hypotheekrecht op deze grond tot zekerheid van een van C geleende som gelds. A raakt in financiële moeilijkheden en C gaat over tot openbare verkoop van de grond.

Wat gebeurt met het erfpachtrecht?

Casus 7. A is eigenaar van een perceel weidegrond waarop hij ten behoeve van B een hypotheekrecht heeft gevestigd tot zekerheid voor een van B geleende som gelds. Daarna geeft A de weidegrond in erfpacht aan C. A raakt in financiële moeilijkheden en B gaat over tot openbare verkoop van de grond.

Wat gebeurt met het erfpachtrecht?

Botsing van vorderingsrechten

Het gehele vermogen van de schuldenaar staat in voor zijn schulden, zo hij zijn verplichtingen niet nakomt (art. 3:276). Zijn schuldeisers worden uit de netto-opbrengst van dit vermogen voldaan naar evenredigheid van ieders vordering (art. 3:277; de *paritas creditorum*). Vorderingsrechten zijn gelijkwaardig ongeacht de volgorde waarin zij zijn ontstaan. Een schuldeiser met een vordering, opeisbaar op 5 februari wordt op gelijke wijze behandeld als iemand wiens vordering op 5 maart opeisbaar is geworden (naar evenredigheid van hun vordering). Althans dit is de hoofdregel. De gelijkheid wordt soms doorbroken door 'door de wet erkende redenen van voorrang' (art. 3:277). Bepalen we ons hier tot de hoofdregel.

Casus 8. B heeft op A een vordering uit geldlening, groot € 4.000, opeisbaar geworden op 5 februari. C heeft een vordering, groot € 2.000, op A wegens een door A op 5 maart jegens C gepleegde onrechtmatige daad. Wanneer A vervolgens failliet gaat, blijft er na voldoening van alle kosten en bevoorrechte schuldeisers € 3.000 voor B en C over.

- a. Welk bedrag ontvangt B?
- b. Welk bedrag ontvangt C?

1.2.7 Vermogensrechten in het faillissement

Het faillissement vormt de Grote Lakmoesproef van het vermogensrecht. Daar tonen de verschillende soorten vermogensrechten wat ze waard zijn. Vergelijk de volgende situaties:

- I. A heeft uit geldlening € 1.000 te vorderen van B. B gaat failliet.
- II. A is eigenaar van een fiets die hij in bruikleen heeft gegeven aan B. B gaat failliet.
- III. A heeft een recht van vruchtgebruik op een aan B toebehorend huis. B gaat failliet.

In geval van faillissement wordt het vermogen van de failliet te gelde gemaakt om uit de opbrengst de gezamenlijke schuldeisers zoveel mogelijk te voldoen. Hiertoe melden zij hun vordering aan bij de faillissementscurator, die de opbrengst van het te gelde gemaakte vermogen, na aftrek van de kosten, onder hen verdeelt. In situatie I moet A zijn vordering indienen ter verificatie in afwachting van zijn aandeel in de opbrengst (meestal niets of een gering percentage).

In situatie II is A's vooruitzicht vrolijker. A is eigenaar gebleven van de fiets. De curator is niet bevoegd de fiets, die niet in de failliete boedel valt, te verkopen.

Wie een beperkt recht heeft op een zaak die aan de failliet toebehoort, ondervindt evenmin veel hinder van het faillissement. Weliswaar zal de curator de zaak

verkopen, maar ten gevolge van het absolute karakter van een beperkt recht ('droit de suite') blijft het recht in stand. Vruchtgebruiker A (situatie III) kan zijn vruchtgebruik handhaven, ook tegen degene die het huis van de curator koopt.

Casus 9. B heeft een recht van erfpacht op een stuk grond dat in eigendom toebehoort aan A. A faillieert. De curator verkoopt de grond aan C.

Is C gebonden aan het erfpachtrecht?

Casus 10. A heeft een hem toebehorend huis voor een periode van tien jaar in bruikleen afgestaan aan B. Na vier jaar gaat A failliet. De curator verkoopt het huis aan C.

Is C gebonden aan het bruikleenrecht van B?

1.2.8 *Vervagende grenzen*

Te onderscheiden valt er veel in het recht, te scheiden weinig. De onderscheidingen die in het voorgaande aan de orde kwamen (absoluut/relatief; zakelijk/persoonlijk; beperkt recht/vorderingsrecht) vormen geen ondoordringbare scheidsmuur die het bestaan van overgangsvormen onmogelijk maakt. Integendeel: het BW kent allerlei rechtsfiguren waarbij de hier getrokken grenzen vervloeien. Thans enkele illustraties.

1.2.9 *Relativering van een absoluut recht; 'roerend goed heeft geen gevolg'*

A is eigenaar van een boek dat hij heeft uitgeleend aan B. B verkoopt en levert dit boek aan C, die meende en mocht menen dat hij van een eigenaar verkreeg.

Kenmerkend voor een absoluut recht is zijn werking tegen derden (droit de suite). Het recht volgt de zaak, ook al raakt zij in andere handen. De consequentie hiervan zou zijn dat A het boek van C zou kunnen revindiceren. Eigendom van een roerende zaak is echter in zoverre 'relatief' dat het onder omstandigheden 'gevolg' mist. Het oude adagium 'roerend goed heeft geen gevolg' brengt dit treffend tot uitdrukking. Wie een roerende zaak kwijtraakt, kan zijn eigendomsrecht soms niet vervolgen onder een derde die de zaak te goeder trouw verkreeg (zie art. 3:86).

1.2.10 *Een relatief recht met absolute trekken*

A installeert in het huis van B centrale verwarming. A en B komen overeen dat A de verwarming gedurende vijf jaar jaarlijks in september zal nazien tegen een vaste prijs van € 30 per servicebeurt. Na twee jaar verkoopt en levert B zijn huis aan C.

C verkrijgt van rechtswege de bevoegdheid van A nakoming te vorderen van diens onderhoudsverplichtingen. B's (relatieve) vorderingsrecht vertoont absolute trekken, het heeft als het ware 'gevolg'. Het volgt de eigendom van het huis. Wanneer een uit een overeenkomst voortvloeiend en voor overgang vatbaar recht in zodanig verband staat met een aan de schuldeiser toebehorend goed (in casu het huis) dat hij bij dat recht slechts belang heeft, zolang hij het goed behoudt, dan gaat het recht over op degene die dat goed onder bijzondere titel verkrijgt (art. 6:251). Het vorderingsrecht is in dat geval kwalitatief, het komt toe aan C in zijn hoedanigheid van eigenaar van de zaak waarop het recht betrekking heeft.

Hoe is het gesteld met de verplichting tot het verrichten van de tegenprestatie (de verplichting om per servicebeurt € 30 te betalen)? Binnen de grenzen getrokken door het tweede en het derde lid van art. 6:251 is ook deze verplichting kwalitatief. C is gehouden voor de onderhoudsbeurten vallende na de overdracht van het huis de door B en A overeengekomen prijs aan A te betalen. Staat hem dit niet aan, dan kan C, conform art. 6:251 lid 3 jegens A afstand doen van het recht op de servicebeurten.

- Casus 11. Garagehouder Witteveen verkoopt een auto, merk Opel, aan De Groot. Hierbij komen Witteveen en De Groot overeen dat Witteveen zonder verdere kosten de auto jaarlijks voor de APK zal keuren. Als tegenprestatie zal De Groot op de achterruit van de Opel een reclamestrip voeren met als tekst: 'Alweer een Opel van Witteveen!'. Na enige weken verkoopt en levert De Groot de auto aan Crol.
- a. Is Crol gehouden de reclametekst te blijven voeren?
 - b. Hoe kan Crol ontkomen aan de consequenties van het juiste antwoord op a?

1.2.11 *Invloed van het prioriteitsbeginsel ten aanzien van vorderingsrechten*

A verkoopt op 10 mei een huis aan B. Op 15 mei, zonder dat levering aan B heeft plaatsgevonden, verkoopt A hetzelfde huis nogmaals, nu aan C. Ook aan C wordt het huis nog niet geleverd. Van de dubbele verkoop is B noch C op de hoogte.

Beide koopovereenkomsten zijn geldig. Zowel B als C heeft een vorderingsrecht tot levering van het huis. Dat B's vorderingsrecht ouder is, doet op het eerste gezicht niet ter zake. Vorderingsrechten zijn gelijkwaardig, ongeacht de datum van hun ontstaan. De patstelling die hiervan het gevolg zou zijn met betrekking tot de levering van het huis (aan B of aan C?) wordt in het BW doorbroken. Zie art. 3:298:

'Vervolgen twee of meer schuldeisers ten aanzien van één goed met elkaar botsende rechten op levering, dan gaat in hun onderlinge verhouding het oudste recht op levering